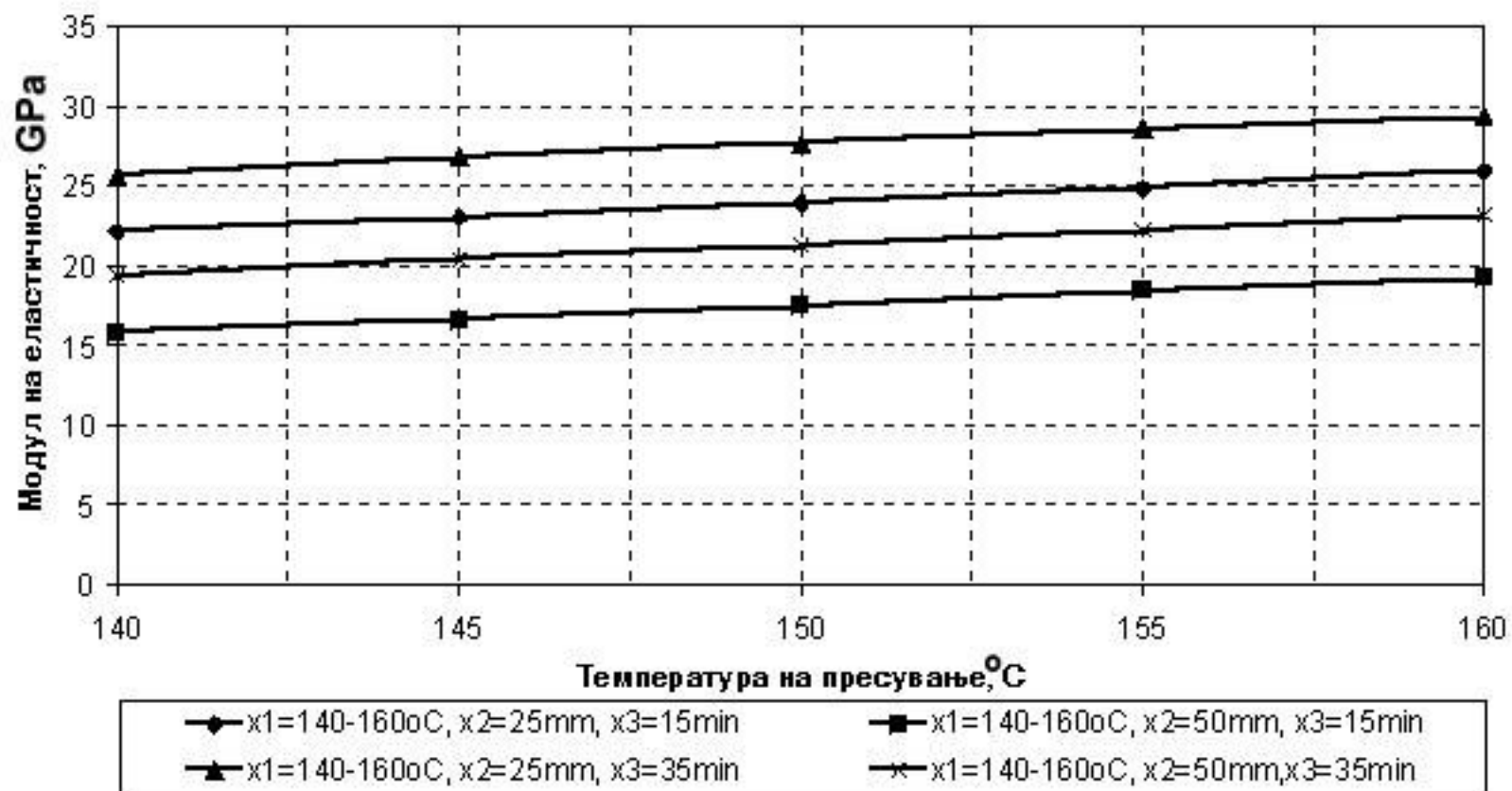

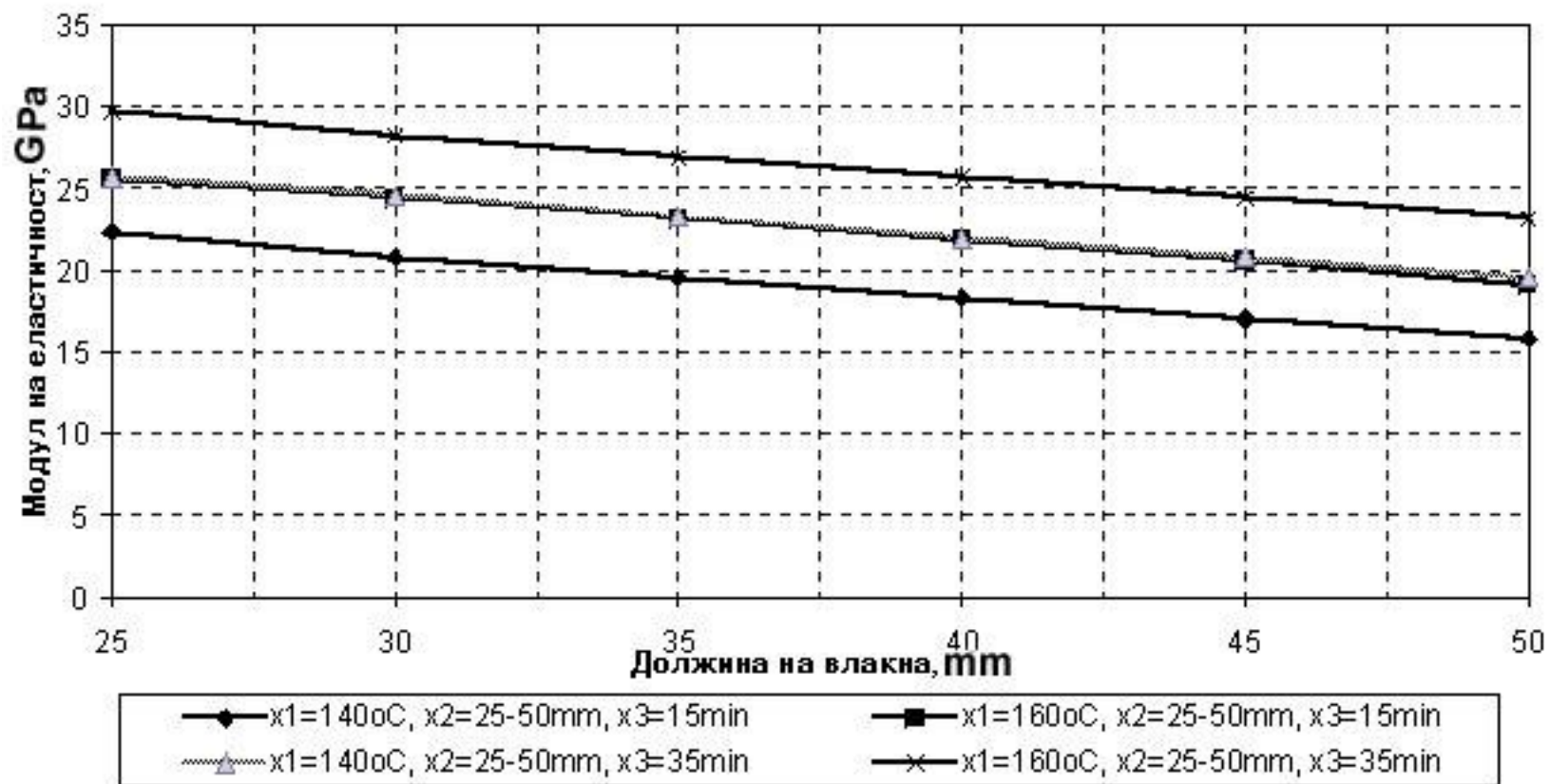
a.

Модул на еластичност за епрувети при следни услови: променлива температура, а постојано време на пресување и должина на влакна

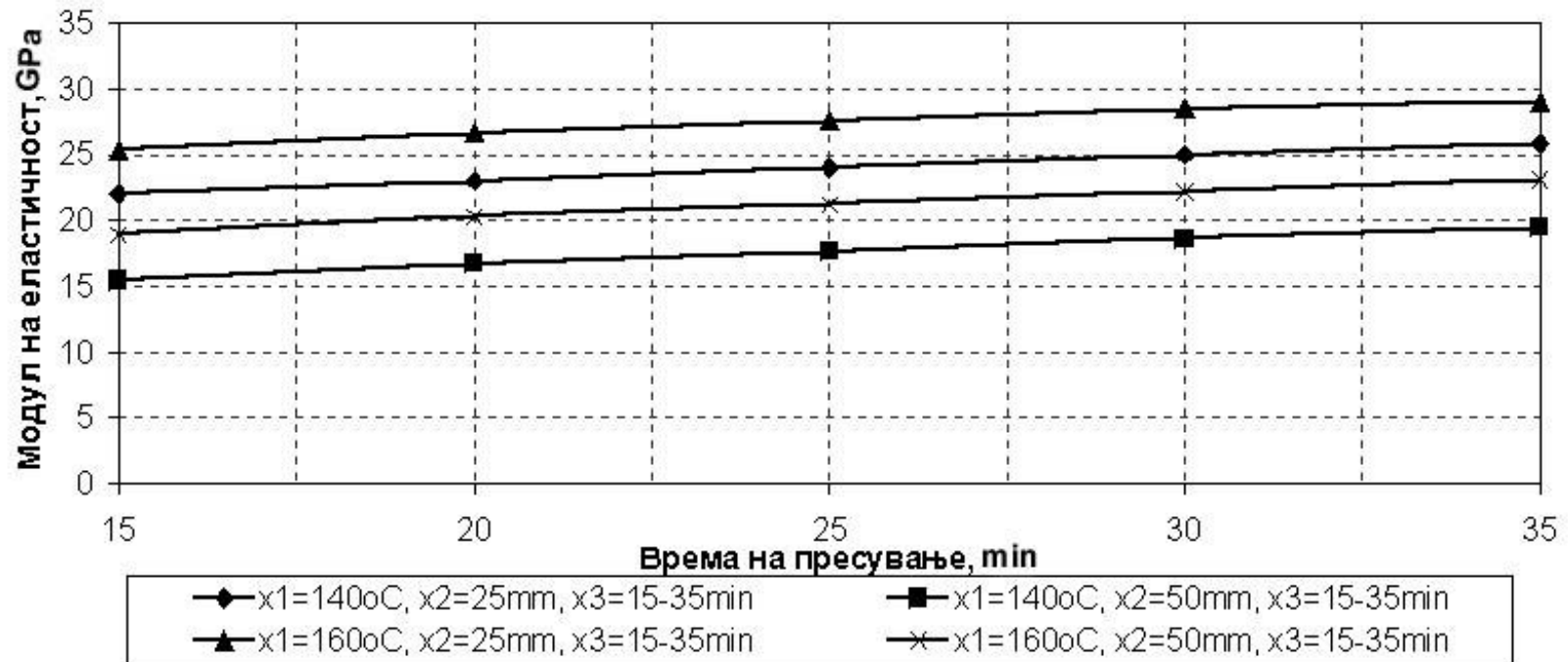
b.

Модул на еластичност на епрувети при услови: променлива должина на влакна, а постојана температура и време на пресување

С.

Модул на еластичност за епрувети при следни услови: променливо време на пресување, а постојана температура и должина на влакна

Слика III.17. Зависност на модулот на еластичност од условите на добивање и од должината на композитот

а. променлива температура, а постојаво време на пресување и должина на влакна

- b.** promenliva dol`ina na vlakna, a postojana temperatura i vreme na presuvawe
- c.** promenlivo vreme na presuvawe, a postojana temperatura i dol`ina na vlakna

III.4.2.4. ISPITUVAVE NA MODULOT NA ELASTIČNOST

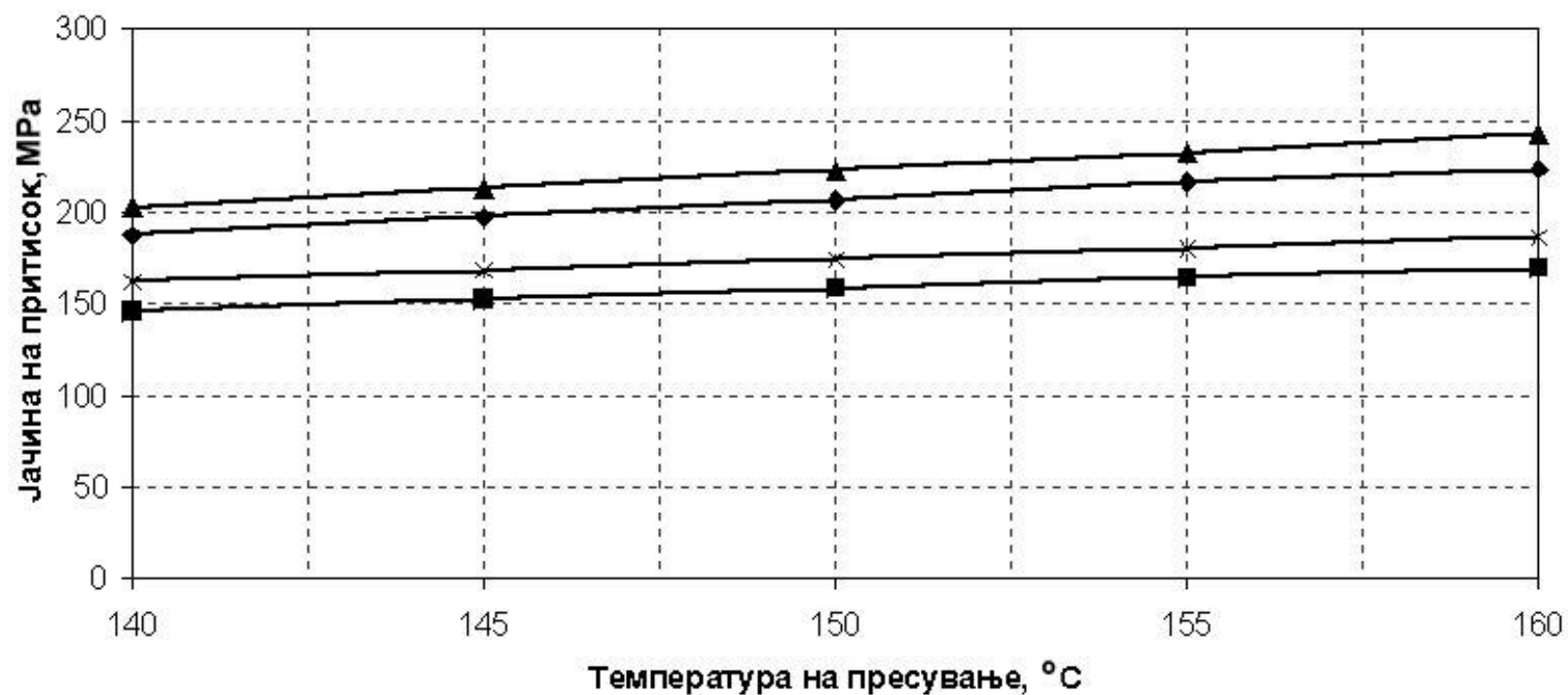
Na slika III. 17 e prikazana zavisnosta na modulot na elastičnost od uslovite na dobivawe na kompozitot i dolžinata na vlakna, odnosno parametrite na procesot: temperatura na presuvawe, dolžina na vlakna i vreme na presuvawe.

Na osnova na prikazane dijagrame, kako i od ravenkata na kodirani promenlivi: **$f(x) = 22.6125 + 1.8125X_1 - 3.1875X_2 + 1.8875X_3$** , za definirawe na matematički model na procesot na dobivawe na kompozitot, može da se dadat slednive zaključci:

- Najgolemo vlijanje na goleminata na modulot na elastičnost ima dolžinata na vlakna i neizostano vlijanje e obratno proporcionalno na goleminata na modulot na elastičnost.
- Pomalo i približno ednakvo e vlijanieto na temperaturata na presuvawe i vremeto na presuvawe i tie vlijaat pravoproporcionalno na goleminata na modulot na elastičnost.
- Na goleminata na modulot na elastičnost izostanuva vzajemno vlijanje na parametrite na procesot.
- Od dijagramite se zabeležuva porast na modulot na elastičnost za uslovi koga vremeto i temperaturata na presuvawe se na gorno nivo (slika III. 17, c i a) dodeka dolžinata na vlakna e na dolno nivo.

a.

Јачина на притисок за епрувети при услови :променлива температура , а
постојано време на пресување и должина на влакна

—◆— x1=140-160°C, x2=25mm, x3=15min

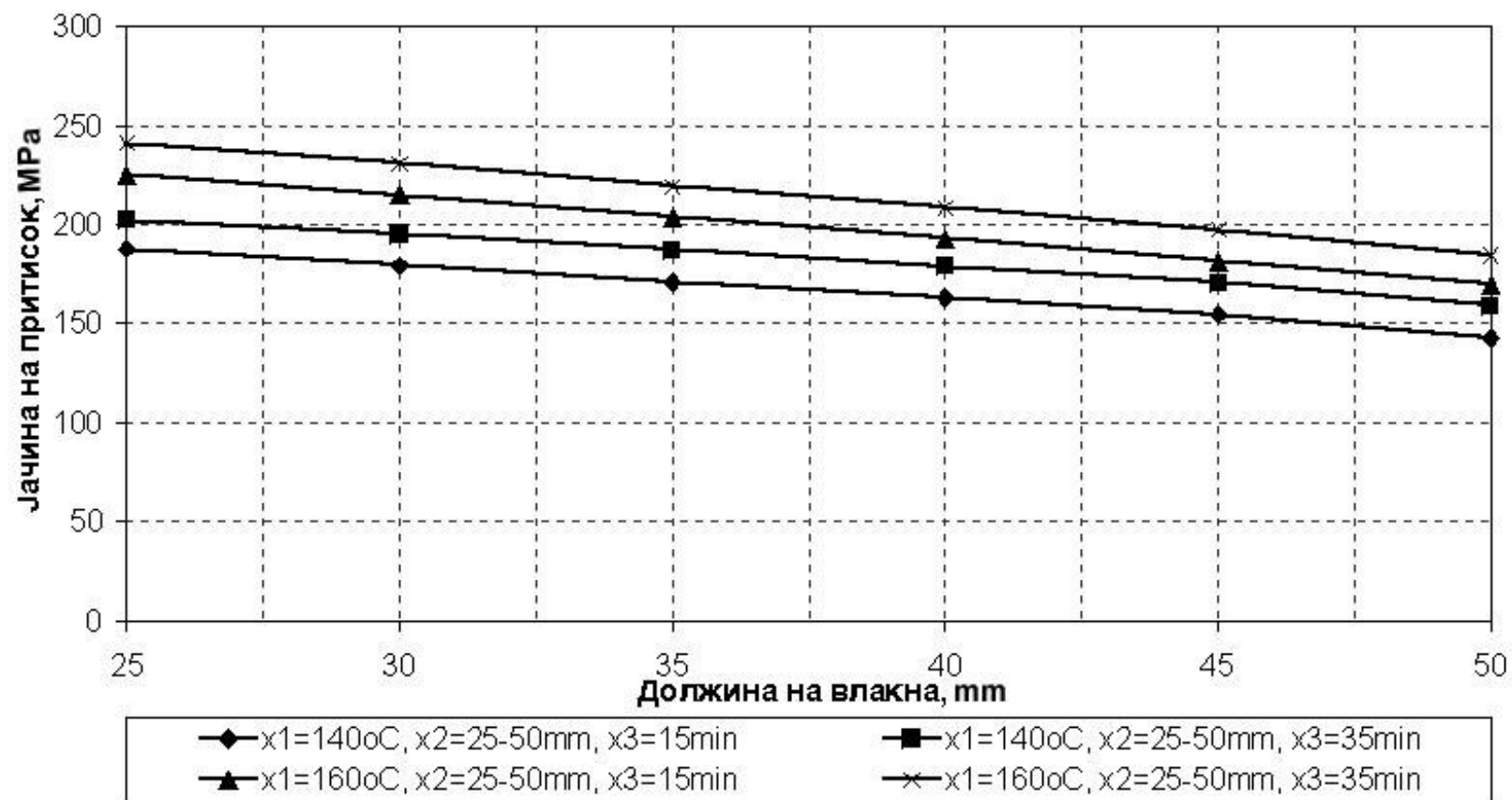
—■— x1=140-160°C, x2=50mm, x3=15min

—▲— x1=140-160°C, x2=25mm, x3=35min

—×— x1=140-160°C, x2=50mm, x3=35min

b.

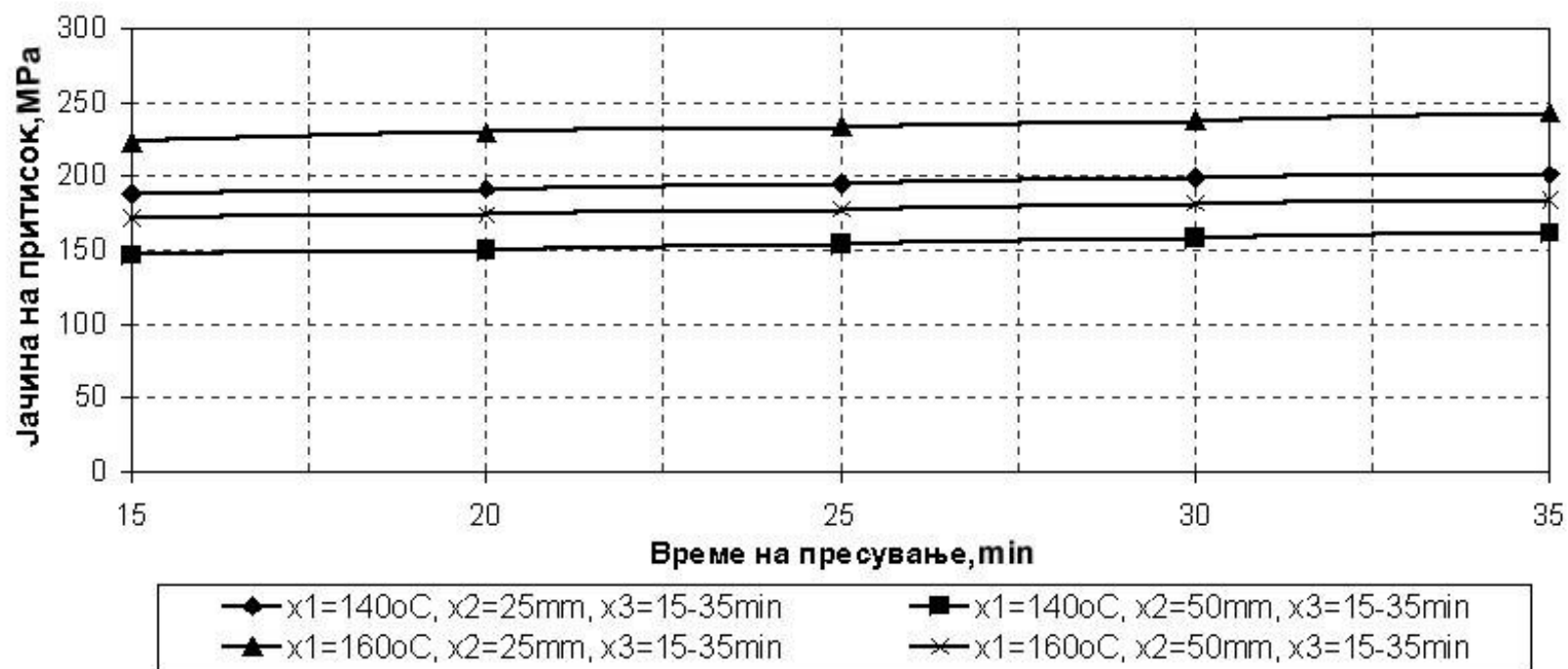
Јачина на притисок на епрувети при следни услови: променлива должина на влакна, а постојана температура и време на пресување

C.

Јачина на притисок за епрувети при следни услови : променливо време на пресување, а постојана температура и должина на влакна

Слика 18. Зависност на јаџината на притисок од условите на добивање и од дол`ината на композитот

- promenлива температура, а postojavo време на presuvawe и дол`ина на vlakna
- promenлива дол`ина на vlakna, а postojana температура и време на presuvawe
- promenливо време на presuvawe, а postojana температура и дол`ина на vlakna

III.4.2.5. ISPITUVAVE NA JA^INATA NA PRITISOK

Na slika III.18 e prika`ana zavisnosta na ja~inata na pritisok, od uslovite na dobivawe na kompozitot i dol`inata na vlakna, odnosno parametrite na procesot: temperatura na presuvawe, dol`ina na vlakna i vreme na presuvawe.

Na osnova na prika`anite dijagrami, kako i od ravenkata na kodirani promenlivi:  **$f(x) = 190.575 + 15.625X_1 - 24.25X_2 + 7.975X_3 - 3.7X_1X_2$** , za definirawe na matemati~kiot model na procesot na dobivawe na kompozitot, mo`e da se dadat slednive zaklu~oci:

- Najgolemo vlijanie vrz na ja~inata na pritisok ima dol`inata na vlakna i nejzinoto vlijanie e obratno proporcionalno.
- Pomalo e vlijaniето na temperaturata na presuvawe, a najmalo e vlijaniето na vremeto na presuvawe, i nivnoto vlijanie e pravoproporcionalno na goleminata na ja~inata na pritisok.
- Vzaemnoto vlijanie na temperaturata na presuvawe i dol`inata na vlakna e obratno proporcionalno na goleminata na ja~inata na pritisok. Od dijagramite dadeni na slika III. 18 a i b, se zabele`uva porast na goleminata na ja~inata na pritisok za uslovi koga ovie dva parametri se istovremeno na gorno nivo.
- Najvisoka vrednost za ja~inata na pritisok e zabele`ana pri dolno nivo na dol`ina na vlakna, koga vremeto i temperaturata na presuvawe se na gorno nivo (slika III. 18 b).

III.4.2.6. PRIMENA NA DOBIENITE REGRESIONI RAVENKI VO REALEN EKSPERIMENT

Za da se oceni validnosta na dobienite regresioni ravenki, vo ispituvaniot opseg na procesnite parametri, napraven e test proverka.

Izraboteni se kompoziti vo zadadeniot re`im na procesot i ispitani se mehani~kite osobini na

kompozitnite otpresoci. Imeno, pres masa so sodr`ina na vlakna 62 % i dol`ina 33 mm procesirana e na temperatura 153 °C i vreme na presovawe 23 min. Dobienite rezultati od ispituvawata sporedbeno so presmetanite vrednosti od regresionite ravenki od eksperimentot se dadeni vo tabela III.21.

Tabela III.21. Mehani~ki karakteristiki na kompozitite proizvedeni vo zadadeniot re`im

Kompoziti proizvedeni pri: $T=153^{\circ}\text{C}$, $l=33\text{mm}$, $t=23\text{min}$				
Ja~ina na udar an 10, KJ/m^2	Ja~ina na udar an 15, KJ/m^2	Ja~ina na svitkuvawe, MPa	Modul na elasti~nost, GPa	Ja~ina na pritisok, MPa
eksperimentalno dobieni vrednosti				
108,9	89,7	226,4	25,6	214,7
opredeleni spored regresionite ravenki				
118,6459	93,158	214,8286	23,9197	202,7971

Spored rezultatite vo tabelata III.21 mo`e da se zaklu~i deka vrednosta na funkcijata na odziv opredelena so regresionite ravenki na planiraniot eksperiment sosema zadovolitelno mo`e da se primeni za predviduvawe na svojstvata na kompozitot, proizveden vo analiziraniot opseg na procesni parametri. Imeno, otstupuvawata od eksperimentalno opredelenite karakteristiki iznesuvaat 2,2 - 6,8 %.

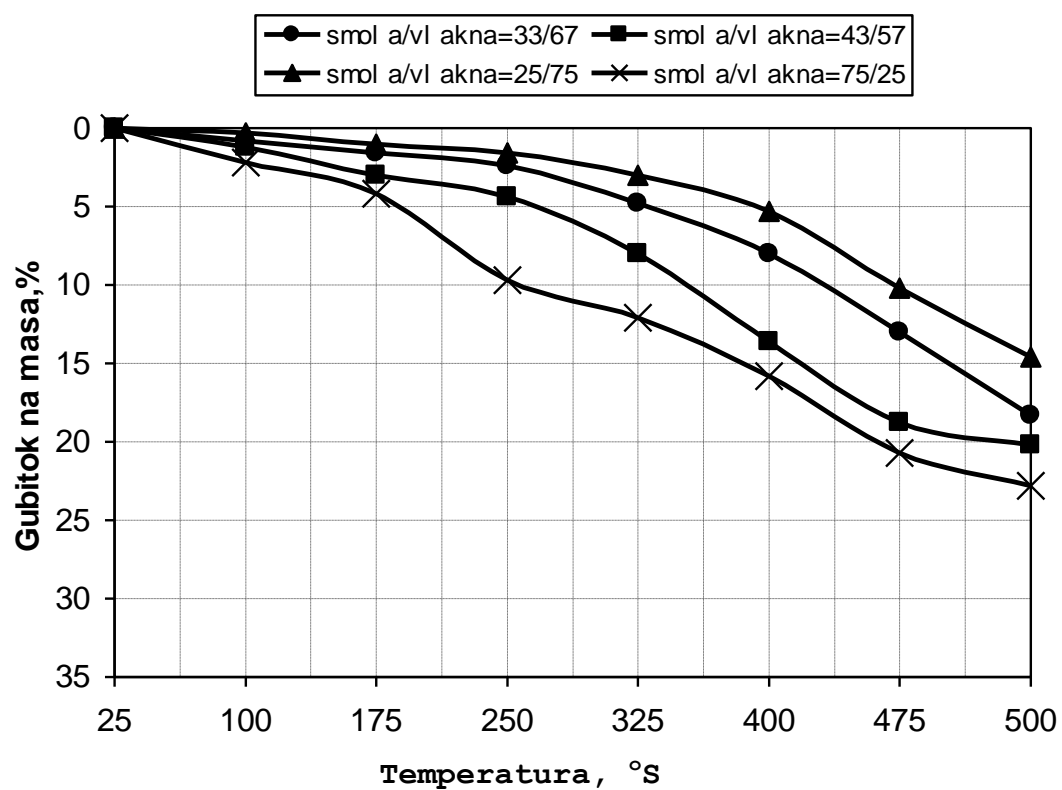
Od ispituvawata i rezultatite dobieni so metodata na planiran eksperiment se zaklu~uva sledното:

- Optimalni procesni parametri za proizvodstvo na kompozitot se:
  - temperatura na presuvawe **160 °C,**
  - dol`ina na vlakna **25 mm**
  - vreme na presuvawe **25 min**
- Kompozitot na baza na fenolna smola zajaknata so jaglerodni vlakna, proizveden pri dadenite procesni parametri i odbranata dol`ina na seckani vlakna gi ima slednite mehani~ki svojstva:
  - Ja~ina na svitkuvawe **247 MPa**
  - Modul pri svitkuvawe **27,6 GPa**
  - Ja~ina na pritisok **234 MPa**
  - Ja~ina na udar
    - an 10 **110 kJ/m²**
    - an 15 **91 kJ/m²**

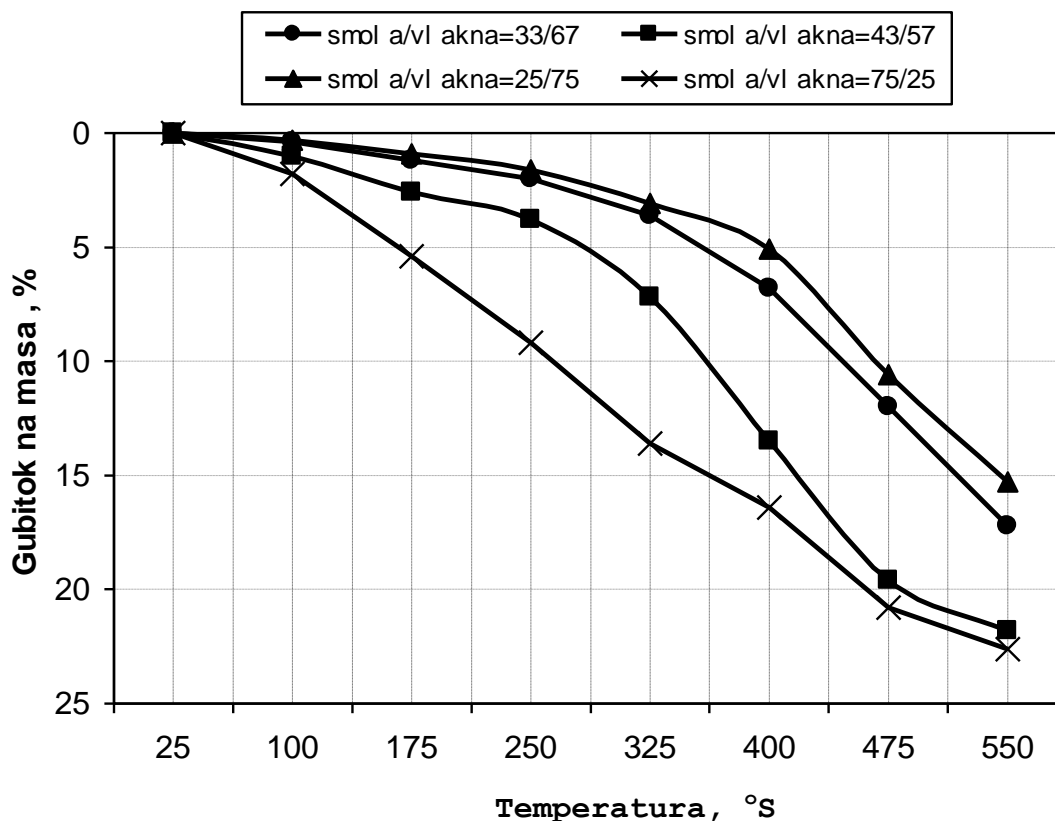
III.5. TERMI^KI SVOJSTVA NA PROIZVEDENITE KOMPOZITI

Napravena e termogravimetriska analiza na kompozitite so sodr`ina na jaglerodni vlakna 25%, 45%, 57%, 67% i 75% (mas) i so dol`ina na vlakna 25 mm i 50 mm.

Na slika III.19 i III.20 se dadena rezultatite od ispituvawata na termi~kata degradacija na kompozitite so razli~na sodr`ina na vlakna (pri brzina na zagrevawe od 20 °C/min) .

Slika III.19. Termi~ka degradacija na kompoziti so razli~na
sodr`ina na vlakna so l=25 mm

Slika III.20. Termična degradacija na kompoziti so različna
sodržina na vlakna so $l=50$ mm

Vo tabelite III.22 i III.23 se dade ni rezultate od gubitokot na masa na čistata smola i kompozitite so različna sodržina i dolžina na vlakna.

Tabela III.22. Gubitok na masa na smolata i na kompozitite
so dolžina na vlakna 25 mm

T, °C	$\Delta m, \%$				
	Smola DX 30	kompozit so različna sodržina na vlakna			
		25	57	67	75
0-250	15	9,7	4,4	2,4	1,6
250- 325	1,2	2,4	3,6	2,4	1,4
325-	1,3	3,7	5,6	3,2	2,3

400					
400- 500	5,7	7,0	6,6	10,3	9,3

Tabela III.23. Gubitok na masa na smolata i na kompozitite so dol`ina na vlakna 50 mm

T, °C	Δ m, %				
	Smola DX 30	kompozit so razli~na soedr`ina na vlakna			
		25	57	67	75
0-250	15	5,4	3,8	2	0,9
250- 325	1,2	4	3,4	1,6	1,5
325- 400	1,3	3,8	5,3	3,2	2
400- 500	5,7	6,2	8,3	10,4	10,2

Od TG analizite mo`e da se zaklu~i deka soedr`inata na vlakna vo kompozitite vlijae na nivnata termi~ka destrukcija. Dol`inata na vlakna ne vlijae na termi~kata destrukcija na kompozitite.

Dobienite rezultati poka`aa deka kompozitite so pogolema soedr`ina na vlakna se razgraduvaat na povioka temperatura. Temperaturata na intenzivna termi~ka razgradba iznesuva soodvetno 350 °S vo sporedba so 250 °S kaj kompozitite so pomalo koli~estvo vlakna. Vo temperaturnoto podra~je od 250 °S do 400 °S gubitocite na masa na kompozitite so pogolemo koli~estvo na vlakna se zna~itelno pomali vo sporedba so kompozitite so pomalo koli~estvo na vlakna. Treba da se odbele`i deka gubitokot na masa na ~istata smola e mnogu pogolem vo sporedba so kompozitite zajaknati so vlakna. Isto taka gubitokot na masa kaj kompozitite so pogolema soedr`ina na vlakna e pomal vo sporedba so kompozitite so pomala soedr`ina na vlakna. Pri temperatura od 500 °S gubitokot na masa na kompozit so soedr`ina na vlakna od 75% iznesuva 14,6%,

dodeka kaj kompozit so sodr`ina na vlakna od 25% iznesuva 22,8%.

Ispitana e temperaturnata izdr`livost po Martens za site kompozitni otpresoci i site se izdr`livi na temperaturi poviški od **210 °S**.

Vo odnos na toplinska postojanost na kompozitite, ispituvawata poka`aa deka tie gi zadovolvuvaat kriteriumite za visokotemperaturna primena.

IV. ZAKLU^OK

Od eksperimentalnite istra`uvawa vo ovoj trud mo`e da se zaklu~i slednoto:

1. Vrzi osnova na termi~ka karakterizacija na dva tipa fenolni smoli izvr{en e izbor na ablativna fenol-formaldehidna smola za proizvodstvo na pres masa so jaglerodni vlakna za visokotemperaturna namena.
2. Od ispituvawata na kompozitite izraboteni od pres masi so razli~ena sodr`ina na vlakna opredelen e optimalniot soodnos vlakno/smola za proizvodstvo na pres masa, koja bi se prerabotuvale vo kompoziten materijal so metodata na direktno presuvawe, kako i na~inot na podgotovka na istata.
3. Vrzi baza na rezultatite od matemati~ki planiranot eksperiment, pri {to se proizvedeni 200 ispitni kompozitni plo~i, opredeleni se optimalnite parametri za procesirawe na pres masata i optimalnata dol`ina na jaglerodnite vlakna.
4. Analizirani se mehani~kite i termi~kite svojstva na kompozitite, pri {to onie proizvedeni pri

optimalnite tehnološki parametri celosno gi zadovoljuvat barabata za visoki performansi na kompozitite od ovoj tip.

5. Od pres masata so optimalen soodnos vlakno/smola i procesirana pod optimalni uslovi, proizvedeni se mlaznici za protivgradni raketi vo *Eurokompozit-Prilep*. Tie se ispitani vo uslovi na eksploatacija i konstatirano e deka napolno gi zadovoljuvat barabata za ablativna visokotemperaturna namena.
6. Usvoenata pres masa na baza na ablativna fenolna smola i jaglerodni vlakna gi zadovoluva po{iroko i barabata za kompoziti nameneti za razli~ni sklopovi-delovi vo voenata, avionskata i grade`nata industrija.
7. Proizvedenata pres masa ve}e pretstavuva del od proizvodnata programa na *Eurokompozit-Prilep*.

Slika IV.1. Mlaznik za protivgradna raketa
proizveden od usvoenata pres masa

LITERATURA
----

1. E. Fitzer: *Carbon fibers and their composites*, Springer-Verlag, Berlin, 1988
2. R.M.Gill: *Carbon fibers in composite materials*, ILIFFE, 1972
3. [http:// www.etcusa.com/hpc/composit.htm](http://www.etcusa.com/hpc/composit.htm)
4. [http:// www. netcomposites.com](http://www.netcomposites.com)
5. [http:// www.cellobond.com/noframe/textonly.html](http://www.cellobond.com/noframe/textonly.html)
6. [http:// www.matwebnew.matweb.com/composites.htm](http://www.matwebnew.matweb.com/composites.htm)
7. [http:// www.materials by design.com](http://www.materialsbydesign.com)
8. R.L.McCullough: *Concepts of fiber – resin composites*, Marcel Dekker, Inc., New York, 1971
9. K.K. Chawla: *Composite materials science and engineering*, Springer-Verlag, New York, 1985
10. S. M. Lee: *International encyclopedia of composites, Volume 2*, VCH Publishers, New York, 1990, str. 390-401

- 11.J. Indov: *Konstruiranje i sastav polimernih kompozita*, Savjetovanje polimerni kompoziti, 2001, Zagreb, str. 1-6
- 12.S.K. De, J.R. White: *Short fibre – polymer composites*, Woodhead publishing limited, Cambridge, 1996
- 13.M.O.W. Richardson: *Polimer Engineering composites*, Applied science publishers ltd, London, 1977
- 14.A. Kelly: *Strong Solids*, 2nd edn, Oxford University Press, 1973
- 15.M.A. Abrahams and J. Dimmock: *Plastics and Polymers*, June, 187, 1971
- 16.J. Philip Mason, J.F. Manning: *The technology of plastics and resins*, Van Nostrand Reinhold Company, New York, 1952
- 17.A.X. Schmidt, C.A. Marlies: *Principles of high-polymer theory and practice*, McGraw-Hill Book Company, New York, 1948
18. Nau~no-issledovateliskogo instituta plasti~eskih mass: *Plasti~eskie massi*, Izdatelistvo Himia, Moskva, 1970
19. V.E.Guli: *Struktura i pro~nosti polimerov*, Izdatelistvo Himia, Moskva, 1971
- 20.W. Fritz: *Carbon fibers and their composites*, First seminar on carbon materials, 1985, Vinca, str.1-23
- 21.J. Delmonte : *Tehnology of carbon and graphite fiber composites*, Van Nostrand Reinhold Company, New York, 1981
- 22.Bakelite: *Moulding compounds delivery programme*, prospekten materijal na firmata, 1999
- 23.[http:// www.ecr.mu.oz.au/~chemeng/phenol.htm](http://www.ecr.mu.oz.au/~chemeng/phenol.htm)
- 24.[http:// www.phenolics.org/products/PhenolicNL.htm](http://www.phenolics.org/products/PhenolicNL.htm)
- 25.B. Wielage, A. G. Odeshi, H. Mucha : *An initio investigation of carbon fibre reinforced plastics applying phenolic resins*, ICCM-12, Paris, 1998 (CD)
- 26.A. Knop, W. Scheib: *Chemistry and application of phenolic resins*, Springer-Verlag, Berlin, 1979

27. [http:// www.gp.com/chemical/phenolics.html](http://www.gp.com/chemical/phenolics.html)
28. S. M. Lee: *International encyclopedia of composites, Volume 4*, VCH Publishers, New York, 1990, str. 97-105
29. http://www.durez.com/phenolic_molding/processing.html
30. [http:// www.durez.com/phenolic_molding/technical.html](http://www.durez.com/phenolic_molding/technical.html)
31. R.W. Martin: *The chemistry of phenolic resins*, John Wiley&Sons, New York, 1956
32. J.A. Brydson: *Plastics materials*, The Whitefriars Press, london, 1975
33. P.O'Brart: *Phenolics in the building Industry*, BPF Composites Congress, 1992, Manchester, str. 45-50
34. R. McCarthy: *Composite blades for regional aircraft*, BPF Composites Congress, 1992, Manchester, str. 157-162
35. S. M. Lee: *International encyclopedia of composites, Volume 1*, VCH Publishers, New York, 1990, str. 97-105
36. A.Kelly and J.Tyson: *J. Mech. Phys. Solids*, 13,329, 1965
37. S. Varghese, P. Yadav, S.K. Nema : *Investigation of thermal properties of carbon fibre composite with phenolic-epoxy*, ICCM-12, Paris, 1998 (CD)
38. P. Jovceski, M. Markusoski: *Uticaj matrice na prekidnu cvrstocu ugljenicnih vlakana*, Savjetovanje Vlaknima ojacani kompoziti, 1987, Novi Sad, str. 10/1-10/10
39. K.L.Forsdyke: *The effect of water apsorption on the mechanical performanceof glass reinforced, phenolic matrix composites*, BPF Composites Congress, 1992, Manchester, str. 89-96
40. Torayca: *Tehcnical reference manual*, prospekten materijal na firmata, 1988
41. Torayca: *Technical data sheet*, prospekten materijal na firmata, 1997
42. Soficar: *Think carbon fibre*, prospekten materijal na firmata, 1996
43. S.N. Sautin: *Planirovanie eksperimentov v himii i himi~eskoi tehnologii*, Izdatelistvo Himia, Leningrad, 1973

- 44.M. Opalicki: *Kemoreologija duromera*, Polimeri, 1996, Zagreb, str. 75
- 45.M. Stojceski: *Reolosko ponasanje fenol-formaldehidne smjese za prasanje tijekom umrezivanja*, Polimeri, 1995, str. 158-161
- 46.D. Guguc: *Neke mogucnosti primjene ugljicnih vlakana pri konstruiranju laminatnih oplocenja*, Savjetovanje Vlaknima ojacani kompoziti, 1987, Novi Sad, str. 08/1-08/7
- 47.Bakelite: *Moulding compounds delivery programme*, prospekten materijal na firmata, 1997
- 48.HE Addabo, AJ Rojas and RJJ Williams, *Polym. Eng. Sci.*, 19, 835, 1979
- 49.RJJ Williams, AJ Rojas, JH Marciano, MM Ruzo and HG Hack, *Polym. Plast. Tehnol. Eng.*, 24, 243, 1985
- 50.R. Kruger: *Vlaknima ojacani kompoziti*, Savjetovanje Vlaknima ojacani kompoziti, 1987, Novi Sad, str. 12/1-12/12
- 51.A. Kelly and G.J. Davies: *Metallurgical Reviewes*, 10(37), 1, 1965
- 52.N.J.Parratt:*Fibre-reinforced Materials technologu*, Van Nostrand/Reinhold, London, 1972
- 53.H. Krenchel: *Fibre Reinforcement*, Akademisk Forlag, Copenhagen, 1964
- 54.B. Harris and D. Cawthorne: *Plastics and Polymers*, Oct., 209,1974
- 55.K. Lees: *Polym. Eng. Sci.*, 8, 195, 1968
- 56.E.Z. Stowell and T.S. Liu: *J. Mech. Phys. Solids*, 9, 242, 1961
- 57.P.E. Chen: *Polym. Eng. Sci.*, 11, 51, 1971
- 58.M.G. Bader and W.H. Bower: *Composites*, July, 150, 1973
- 59.
- 60.J. Arvanitoyannis, E. Psomidau, *J.Appl.Polym.Sci.*, v.51,N.11.1883-1899, 1994
- 61.T. Stecenko, M. Stevanovic: *Karakteristike savijanja kompozita ugljenicna vlakna/epoksidna smola*, Savjetovanje Vlaknima ojacani kompoziti, 1987, Novi Sad, str. 17/1-17/4

